

Dienes Maya SZEMELVÉNYEK GEE ÉLETÉBŐL

Dienes Gedeon 2. rész

2009 telén, férjem, Dienes Gedeon (vagy ahogy mindenki ismerte: Gee) halála után négy évvel nekifogtam, hogy megírjam vázlatos életrajzát – kicsit regényes, mesélős stílusban, ám maximálisan a tényszerűsége törekedve. A szöveg vázát Gilicze Mária életrajzi jegyzetei adják: a volt Berczik-növendék 2000 körül vette fejébe, hogy megírja Gee életét. E kiadatlan szöveghez adtam hozzá saját, személyes emlékeimet, a közel hat évtizedes házasságunk során megismert történeteket, melyeket Gee-től és Anyukától, vagyis anyósomtól, Dienes Valériától hallottam, gyűjtöttem. Gilicze Mari jegyzeteit férjem elolvasta, s jóváhagyta. Az itt publikált életrajz jelen állapotában vázlatosnak mondható, ezek az én személyes emlékeim, a mi történetünk. Remélem, hogy Gee életművét egyszer részletesen is feldolgozza valaki. E szöveg az ő számára, s általában véve, az utókornak segíthet közelebb kerülni Dienes Gedeon személyéhez. Most folytatom a II. világháború utáni idősakkal.

Számomra egy nagy gyaloglással fejeződött be a háború: 1945 februárjában átmentem a Duna jegén Pestre és megkerestem a külügyes ismerőseimet. Aztán egy barátom segítségével szereztem papírokat – mert akkor nem lehetett másként, csak engedéllyel, de főleg igazoló dokumentumokkal utazni – és elláttam megfelelő pecsétekkel őket. Teherautón, nagy nehezen Debrecenbe értem, ahol az ideiglenes kormány szolgálatába álltam, eleinte fordítóként. Nagy szám volt akkor az, hogy valaki tud oroszul... Egy alkalommal még Vorosilovnak is tolmácsoltam. 1945 áprilisában aztán a kormány vonatra ült (talán az első vonatra, amely a háború után nem marhavagonokól állt) és Pestre jött.” – mesélte a férjem a Képes 7 című magazin 1986/35-ös számában megjelent interjújában.

Pesten, mint tisztviselő, hamarosan Gyöngyösi János külügyminiszter személyi titkára lett. „Ebben a minőségben jutottam ki Párizsba 1946-ban a béketárgyalásokra. (...) Érdekeltek a tárgyalások, sokat beszélünk is róluk, bár tárgyalni való nem sok akadt, kész helyzet előtt álltunk. Csak elfogadni lehetett, vitatkozni nem. A magyar küldöttség elég heterogén összetételű volt; ki így, ki úgy reagált a kemény feltételekre, politikai és mentális hőmérséklete szerint.”

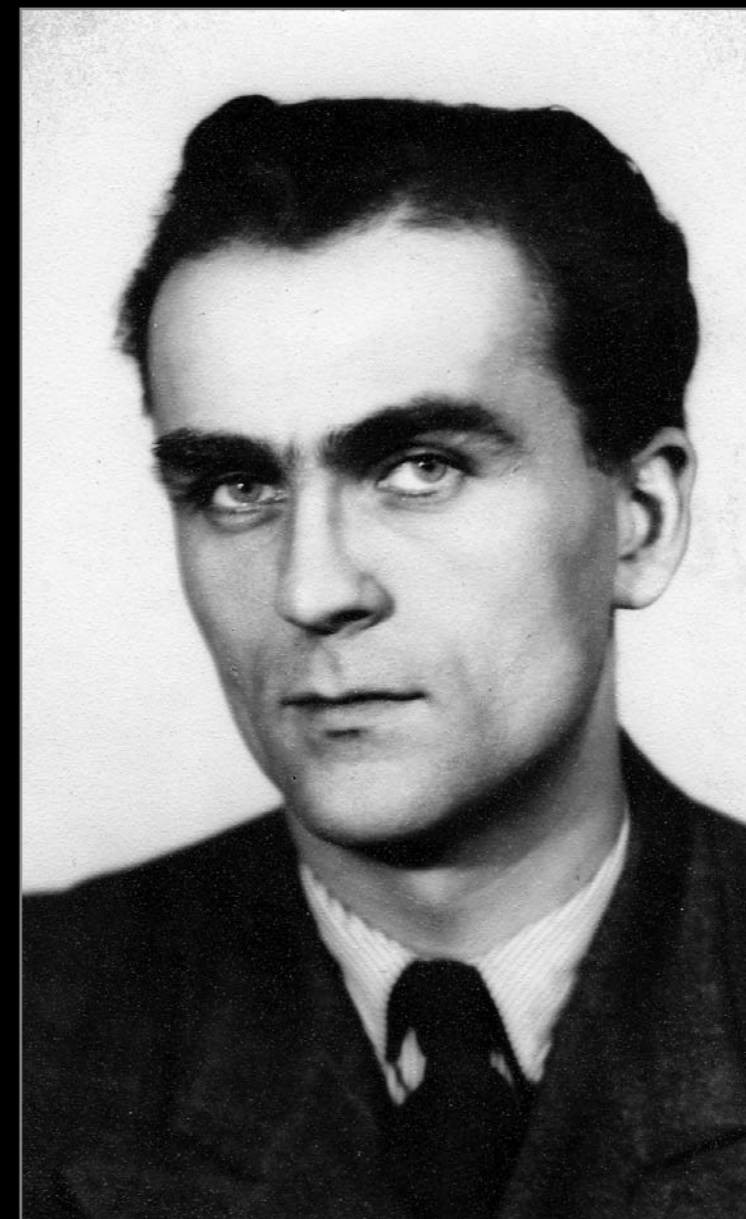
Ebből az időből három, gépelt levelét őrzöm, amelyek elmondják, milyen elkeserítő volt a helyzet: álljon itt egy-egy részlet ezekből.

„...mindenki azzal búcsúzott, hogy aztán «jó békét hozzatok haza». És mindenkinek a búcsúzását szorongó érzéssel fogadtam. Aztán arra gondoltam mi az a jó béke?” (Bécs, 1946. augusztus 7.)

„A Claridge-ben. A magyar delegáció elhelyezése siralmas. A hatodik emeleti, személyzeti szobákban. Akinek van fiókos szekrény, annak nincs lógós és fordítva...” (Párizs 1946. augusztus 8.)

„Este van, késő van. Fekszem a Claridge-ben, mert utálok Párist. Mert a gázság legalizálásra van teremtvé... Ki hívott bennünket ide? Ki kíváncsi itt ránk? Itt minden ember gazember és minden nő kurva... Szent Mihály útján most suhan be az ősz. .. Egészen más suhanás ez. Mocsárszag van itt, nagy szemétdombok szagát hozza felénk a szellő. Nesze nektek béke! Nesze neked, te vacak kis magyar demokrácia, jó lesz neked ez a béke, ha bele is döglesz!... Zöld asztalok fehér asztalok mellett konferálnak rólunk, olykor becsengetnek és megengedik, hogy egy pohár vizet aláztatósan odanyútsunk valakinek, vagy hogy egy odadobott morzsát felszedjünk: de aztán fogd be a szád hitvány Magyarország. És mindezt olyan kedvesen, olyan udvariasan, hogy nem is vesszük észre a ránk váró vasajtót, mely nyikorgás nélkül nyílik és zárul. Miért születtem én magyarnak?” (Párizs, 1946. szeptember 20.)

Gee el volt keseredve és utálta a magyarok helyzetét. Olyannyira, hogy elmenekült napközben egy kedves párizsi prostituálthoz, Colette-hez, akiről nekem is mesélt, sőt a fényképe is megvolt. És lógott a



Dienes Gedeon, 1948.



Dienes Valéria és Dienes Gedeon otthonuk teraszán (1960-as évek)

munkából. "Volt, aki ezt a lelkére is vette: olyannyira, hogy a nevem bele se került a jelentésekbe, úgyhogy nem is szerepeltem sehol azokban a dokumentumokban. Sajátos különben, hogy valahol mégis tudomást szereztek az én párizsi ténykedésemről. Mégpedig Amerikában. A McCarthy-korszakban, az ötvenes években az ott élő unokatestvéreimet citálták vizsgálóbizottság elé, hogy mit keresett ő a magyar delegációban. Mert ő is Dienes és a keresztnéve is G-vel kezdődik. Aztán egyszer később megláttam magam a Békeszerződés aláírásról készült hivatalos fényképen az újságban: ott álltam Gyöngyössy külügyminiszter mellett.,,

Még párizsi kiküldetése előtt édesanyját, Valériát kiküldte Angliában élő testvéréhez, Zoltánhoz, mert a Csaba utcai házat találat érte a háború alatt és beázott. Ettől kezdve édesanyjának írt, számos leveléből lehet tájékozódni akkori életéről. A Csaba utcait aztán óriási szerencsével sikerült elcserélni a Levendula utca 12. számú ház első emeletén található háromszobás lakásra, amelyben aztán egy barátjával és annak családjával laktak. További élete ebben a lakásban zajlott, rosszullete után innen vitte el a mentő a Kútvölgyi Kórházba, ahol 2005. október 1.-én hajnalban meghalt.

De térjünk vissza most a háború végét követő eseményekhez: Gee éppen csak hazatért Párizsból, már kiküldték Moszkvába, a jóvátételi tárgyalásokra. Gedeon mesélte, hogy Moszkvában is lett egy barátnője: Valja, szép barna kislány. Hogy hogyan ismerkedett meg vele, már nem tudom: a lány odaköltözött hozzá a hotelbe, és amikor idejük engedte, együtt voltak. A Gee-ben meglévő nagy nyelvtanulási igény, Valja kellemes, érzéki habitusa, kedves egyénisége szép napokat hozott számukra. Gee hazatérte után még leveleztek rövid ideig, de aztán Valja elhallgatott. Valamiért Geenek az volt az érzése, hogy a lányt elvitte a GPU, a hírszerzéssel és elhárítással foglalkozó politikai rendőrség. „1948 nekem is a fordulat éve volt: akkor – áprilisban – ismerkedtem meg Mayával és szeptemberben össze is házasodtunk” – emlékezett közös életünk kezdetére. Külügyesként el tudta intézni, hogy nászútra futárpostával Angliába utazzunk, ahol bemutatott édesapjának és testvérének. Ez történt 1948 szeptemberében. De hadd meséljek kicsit a megismerkedésünkről. . .

Győri vagyok, ott voltam gyerek. 1948 tavaszán, Pesten az ELTE francia-német szakára jártam, elsőévesként. Egy május eleji napon a Váci utcában sétáltam – mint vidéki kislány, borzasztóan élveztem – és egyszerre szembejött velem volt tornatanárnőm Edit néni, Győrből. Szerettük egymást, nagyon megörültünk a viszontlátásnak. Edit néni beszédes teremtés volt. Elmesélte, hogy itt nyaral a nővérénél Budán és rögtön meghívott, hogy látogassam meg. Pár nap múlva el is mentem hozzá, bizony: a Levendula u 12.-be. Itt lakott a nővére, Dienes Valéria



Dienes Gedeon Levendula utcai házuk kapujában, 1969.

– akiről akkoriban én semmit sem tudtam. Az első emeleti szép kis szobában – mely aztán évekig a mi lakásunk könyvtárszobája volt – hosszan beszélgettünk. Közben belépett Edit néni unokaöccse, Dienes Gedeon, aki ugyancsak bekapcsolódott a beszélgetésbe. Versekről váltottunk szót, főleg Adyról. Mindegyikünk idézgetett részleteket. Egyszer csak azt vettem észre, hogy Edit néni nincs már a szobában. Amikor ezt realizáltam – mint jól nevelt vidéki kislány – elbúcsúztam. A kertkapu felett nyílt a vörös futórózsza, Gedeon leszakított nekem egyet és így búcsúztunk el. Nem kísért el, de pár nap múlva felkeresett a Mikszáth Kálmán téri, apácák vezette, bentlakásos iskolában, ahol laktam (Anyám csak így engedett fel tanulni, ha apácák vigyáztak rám!). Aztán egyre gyakrabban jött. Egyszer pedig elvitt vacsorázni. Anyám is tudomást szerzett a románcunkról: aggódott, hogy ki ez az idős ember (14 év volt köztünk) aki utánam jár, és mit akar. Hamarosan megtudta. . .

1948 júniusában megtartottuk a polgári esküvőt, mert Gee ki akart vinni az apjához Angliába és ehhez akkor házasság és útlevel kellett. 1948. szeptember 12-én a győri püspöki templomban esküdtünk örök hűséget és még aznap délután felültünk a bécsi gyorsra és elindultunk nászútra: jártunk Párizsban, Londonban, majd ellátogattunk Gedeon édesapjához, Manchesterbe és később a testvéréhez, Zoltánhoz, aki Island of Louis-on nyaralt a családjával. Boldog voltam, kinyílt előttem a mesevilág: világvárosok, aztán egy, a világtól elzárt kis angol sziget. . . de hazajöttünk. Mindenki azt hitte, mi ketten kint maradunk, hiszen akkor már lehullt a vasfüggöny. Hogy miért jöttünk haza? Igazából eszünkbe se jutott, hogy kint maradjunk. Itthon anyám széppé varázsolta leendő lakásunkat, és itt volt Valéria, no meg Edit néni a házasságközvetítő. Vártak minket. És mi jöttünk.

A férjem a hazatértünk után, azaz 1948 végétől tovább dolgozott a Külügyminisztérium különböző osztályain. A háború után a szociáldemokrata párt tagja volt és a pártegyesüléssel az MDP tagja lett ugyan, de nem sokáig. „A szigorú ellenőrzőbizottság visszaminősített tagjelöltnek. Azóta is az vagyok, azt hiszem. Aztán, 1952 végén a Külügy személyzetise, Zsatkulák elvtárs lehivatott magához és húsz percig magyarázta, hogy miért vagyok kirúgva. Nem járok el taggyűlésekre, opportunistá vagyok és így tovább. Megkérdezte: van-e ellenvetésem? Nincs. Megjegyzésem? Az sincs. Mi lehetett volna? Megértettem, hogy apolitikus vagyok, kozmopolita vagyok, apám nem jött haza Angliából és egyébként is, senkinek sincs bérelt helye a külügyben. Végül is szerencsésen megúsztam. Elmentem a nagybátyámhoz, Dienes Lászlóhoz, aki moszkovitaként a Szabó Ervin Könyvtár igazgatója volt és ő segített hozzá, hogy az Akadémiai Kiadóban angol-orosz lektorként állást kapjak. 1953-tól tíz évig dolgoztam itt.” – emlékezett Gee.

A férjem jó néhány könyvet szerkesztett és fordított a kiadó munkatársaként – az akkor „divatos” különmunkában is. Többek között lefordította Kuczián Ida *Gothic Panel Painting in Hungary* című könyvét. A szerző Bognár József (volt miniszter, polgármester) felesége volt és valószínűleg e kapcsolat segítségével került Gedeon a Kulturális Kapcsolatok Intézetébe, ahol 1964 és 1973 között dolgozott. Ennek az intézménynek a célja – mint a neve is mutatja – a nemzetközi kapcsolatok szervezése volt. Ez ismét nagyon megfelelt az egyéniségének. Hazai és külföldi kapcsolatai így egyre szélesedtek táncvonalon is. Feladata volt, többek között a magyar kulturális külforgalom regisztrálása, a vonatkozó információs adatbázis létrehozása és működtetése. Az intézetben *Kulturális kapcsolatok kronológiája* címmel évente jelentettek meg összeállítást. Gee, mint munkatárs elősegítette a hazai hivatásos és amatőr ének-, zenei, tánc- és színjátszó együttesek tevékenységét és utazását.

1973-ban Gedeon átkerült a Népművelési Intézetbe, ahol részben nemzetközi ügyekkel, részben az Intézet könyvtári és dokumentációs tevékenységével foglalkozott. Kiépítette például a kapcsolatot a COFF-fal (International Council of Organizations of Folklor Festivals and Folkart). Munkája során nagyon jó együttműködés alakult itt ki közte és Vitányi Iván közt, aki később sokban támogatta Gedeon törekvéseit, így azt az elképzelést is, hogy 1991-ben létrejöjjön az Orkesztika Alapítvány. Ekkoriban (az 1980-as, 1990-es években) Gedeon sokat dolgozott azon, hogy a hazai modern tánc alapjait képezze, a '20-'30-as években virágzó magyar mozdulatművészet különböző irányzatait annak még élő képviselői és fiatal követői felelevenítsék, újraélesszék, s a szellemi hagyományt felélesztve, felhasználva továbbbépítsék.

Ez volt az az időszak, amikor a háború és a rákövetkező évtizedek után lassan újra, elemi erővel pezsdült fel a magyar kulturális világ. Táncvonalon ebben az időben kezdtek (újra)alakulni – magánkezdeményezésre – a különböző táncsoportok, újraszerveződni tánctanítással foglalkozó tanfolyamok, iskolák majd együttesek, melyek az előző évtizedekben hivatalosan nem működhetek. E korszakban lett újra aktív Dienes Valéria iskolájának hajdani növendéke, majd tanára, Mirkovszky Mária is. Az általa vezetett kis csoportban táncolt Tatai Mária, aki aztán megalakította az Orkesztika Egyesületet (1987), az első, háború utáni mozdulatművészeti együttest. Ezt követte 1995-ben, Pálosi István és Fenyves Márk együttműködésével a Még 1 Mozdulatszínház, melynek neve később (2004-től) Gedeon javaslatára – mert pejoratívnak érezte a Még 1 elnevezést – Magyar Mozdulatművészeti Társulat lett. Ez az egyetlen, ma is működő együttes, mely felvállalta Dienes Valéria örökségét, a múlt században virágzó magyar mozdulatművészet rekonstrukcióját, s a rendszer alkalmazását a modern tánc mai világában.

Ekkorra esett tehát a mozdulatművészet, a magyar szabad, modern tánc felélesztésének időszaka: e folyamat sok vitával és nehézséggel járt. Gedeon e fontos években rendezte sajtó alá édesanyja addig csak kéziratban létező könyvét *Orkesztika-mozdulatrendszer* címmel (Planétás Kiadó, Budapest, 1995), Ugyancsak ezekben az években indult meg legjobb munkatársának, Fenyves Márknak közreműködésével, az Orkesztika Alapítvány gondozásában a *Mozdulatművészeti Sorozat*, melynek keretében megjelent Dienes Valéria *A plasztika profil tagozata* című kiadvány (2000), majd Gedeon könyve, *A mozdulatművészet története* (2001 és 2005).

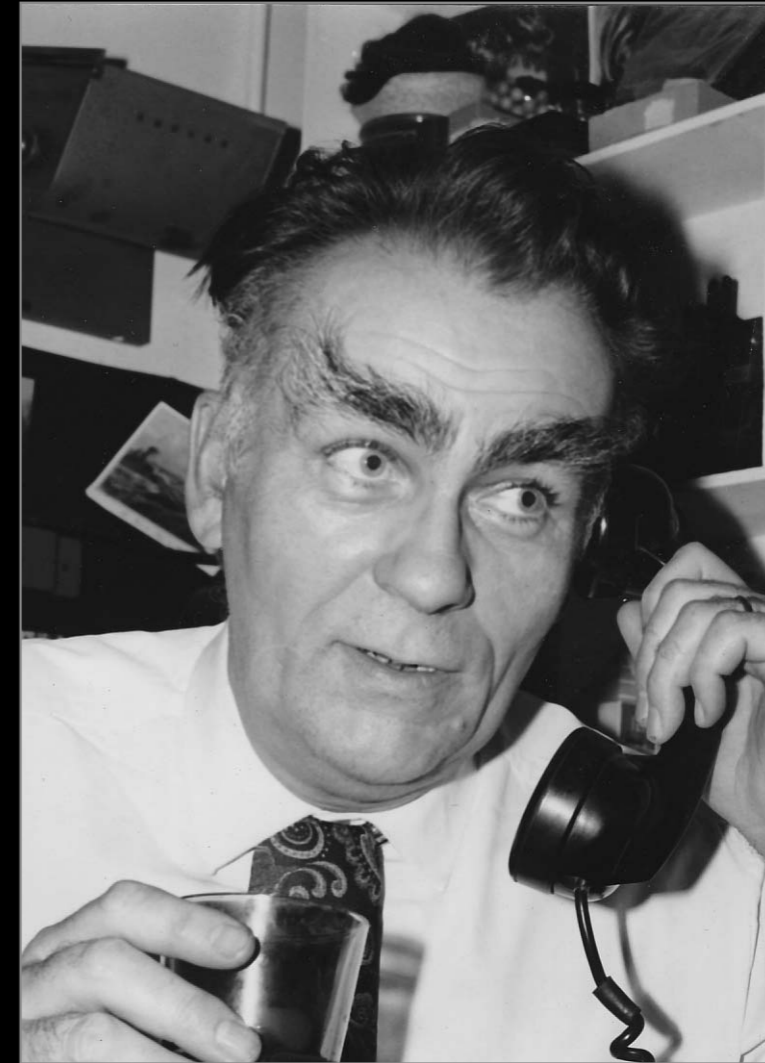
Nagy vonalakban vázolja pár évtized legfontosabb állomásait Gee életében, most térjünk vissza az 1950-es évekre, melyek legfontosabb családi eseménye számunkra fiaink: Balázs (1950) és Ákos (1953) születése volt.

Mikor 18 évesen hozzám mentem Gee-hez, fogalmam sem volt arról a világról, amelybe beleszóppentem. Lassan ismerkedtem meg sokrétű érdeklődésével, aktivitásával. Munkaidő után otthon – sokszor éjszakákon át – fordított „maszekban”, külön pénzért, hogy meg tudjunk élni egy szerény, polgári nívón. Szabadidejében – amikor volt neki egyáltalán olyan – cikkeket írt, táncelőadásokat nézett – többnyire velem együtt – és könyveket gyűjtött. (Halálával Kelet-Európa egyik legnagyobb tánckönyvtára maradt árván, melyet odaadtam a Szabó Ervin Könyvtárnak, ahol különgyűjteményként kezelik.) Lassan ismerkedtem ezzel az univerzummal, és persze megismertem táncal foglalkozó barátait, ellenfeleit.

Gee első írásos műve a felszabadulás után az *Orosz nyelvtani segédkönyv* volt (Tankönyvkiadó, Budapest, 1951 majd 1952), egy remek, logikus összegezés magyar olvasók számára. Mivel azonban az orosz nyelv hivatalos oktatása csak a központilag meghatározott elvek szerint volt lehetséges – amiket persze orosz anyanyelvűek fogalmaztak meg – ez a könyv több kiadásban már nem jelent meg. Gedeon érdeklődése pedig egyébként is a tánc felé fordult.

Mielőtt azonban a tánc világában kifejtett tevékenységéről részleteiben írnék – hiszen a magyar kultúrtörténet szempontjából talán egyedül ez érdekes – azért hadd mondjak néhány, jellemző szót ennek a kornak a légköréről.

A második világháború után elkövetkező, közel fél évszázad, az 1945-től az 1980-as évek végéig tartó időszak a két nagyhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti rivalizálás időszaka volt, amely hidegháború néven vált közismertté. Ez nem csupán politikai feszültséget okozott, hanem teljes gazdasági és kulturális elszakadást, elzárkózást is jelentett. E végletekig kiélezett helyzet



Dienes Gedeon 1973-ban, Párizsban

természetesen általános, csendes nemtetszést váltott ki a kelet-európai országokban, melyekben aztán a '70-es évek második felétől lassan megindult az úgynevezett „fellazítás”, elsősorban a kultúra területén.

Ennek eredményeképp a '70-es évek második fele, a '80-as évek, de még a '90-es évek első fele is a két kulturális térfél (a „szocialista” és a nyugati) egymás iránti érdeklődésének, közeledésének, együttműködésének jegyében telt. Ehhez használták fel a kultúra közvetítői a már létező nemzetközi, szakmai szervezeteket, például az UNESCO-t, de részben ebből a célból alakultak vadonatújuk is.

Az UNESCO keretei között született egy Európai Kulturális Adatbank létrehozásának gondolata a szervezet Division of Cultural Development elnevezésű főosztályának vezetésével, így 1977 és 1985 között számos, ezzel kapcsolatos értekezlet zajlott keleten és nyugaton.

E vállalkozás keretében vett részt Gee több tucat *working paper* kidolgozásában és *final report* megfogalmazásában, illetve a bizottságok ülésein (legtöbbször, körülbelül harmincszor elnökölve azokat) Bukaresttől Namurig, Koppenhágától Zágrábig, Moszkvától Velencéig, Helsinkitől Szófiáig, Stockholmtól Párizsig. Majd részt vett az Európai Kulturális Adatbank (1977-1982) anyagának publikálásában (*Working Documents and Final Reports of the Experts' Meetings on Setting up a European Cultural Data Bank*). Elkészítette magyarul *A kulturális fejlődés nemzetközi Tezauruszát* két kötetben (1980), majd részt vett a *Six-language Dictionary of Unesco's International Thesaurus of Cultural Development* címen, hat nyelven megjelent kiadvány munkálataiban (1989). Ebben a munkában én magam is részt vállaltam.

Az 1960-70-80-as évek folyamán, több enyhülési hullámnak köszönhetően a háborús atmoszférától megszabaduló magyar kulturális világ, így a táncművészet is óriási lendület kapott. Nemcsak a színpadon, a gyakorlatban, hanem írásban, az elméleti munka tekintetében is. Különböző – eleinte inkább a színház és zene világával foglalkozó – folyóiratok indultak el. Az utóbbihoz csatlakozott a tánc is: A *Muzsika* című folyóirat egy idő után külön rovatot is nyitott számára. Gedeon cikkei is eleinte itt jelentek meg, az 1960-as években.

Aztán megjelentek, vagy újraindultak a táncfolyóiratok is: a *Táncművészet*, a *Táncművészeti Értesítő*, a *Táncművészeti Dokumentumok és a Táncudományi Tanulmányok*. Gedeonnak ezekben nem csupán cikkei jelentek meg, de azok szerkesztésében is részt vett. Az ő kezdeményezésére és szerkesztésében indultak aztán az angol nyelvű táncfolyóiratok: a *Hungarian Dance News* 1974-ben, mely a magyar táncéletről tudósított a nyugat felé, majd a *Hungarian Dance Informations* 1977-ben.

E kiadványok fordításait többnyire ugyancsak ő jegyezte, itt jelentek meg tánc-cikkei az Operaház balett-előadásairól, a Pécsi majd a Győri Balettről, a nemzetközi eseményekről. Saját tevékenységéről bibliográfiát is készített: eszerint első, tánccal kapcsolatos írása a háború utáni időből egy könyvismertető a *Táncművészeti Értesítő* 1956-os számában (Cyrill W. Beaumont: *Ballettek könyve*). Első hosszabb, elemző cikke már a *Táncudományi Tanulmányok*ban jelent meg: *Gondolatok a táncról és a pantomimról* [1960], majd *A mozgó ember és környezete* [1961-62].

A szerző köszönetet mond Gilicze Mária és Fenyves Márk segítségéért.

A szöveget gondozta: Halász Tamás.

folytatása következik... .

Mirkovszky Mária (1896–1987) a Dienes-iskola tanítványa, majd tanára volt és nagy sikerrel lépett fel az Orkesztikai Iskola bemutatóin. 1920 és 1923 között – Dienes Valéria külföldi tartózkodása idején – ellátta az Orkesztikai Iskola vezetését, tanított és előadásokat rendezett. A következő évben párizsi tanulmányútra ment, majd hazatérve önálló orkesztikai iskolát nyitott tanárképzési joggal, amely más mozdulatművészeti iskolákkal is együttműködött (például 1925-ben Szentpál Olgával a „*Szulamit*” című daljáték táncainak betanításakor). Iskoláját a '40-es évek végéig fenntartotta, majd a mozdulatművészet betiltása után magánórák keretében foglalkozott növendékeivel. Azon kevesek közé tartozott, aki nem „váltott szakmát”, hanem azt szinte bűvópatakként folytatta saját lakásában, illetve egy-egy balett-tanfolyam, vagy tornaórák mellett művészi tréningként, vagy más néven. Az egyik ilyen iskola volt az ún. Jókai-téri balett-munkaközösség, ahol Rózsa Magda és Mirkovszky Mária már a '70-es években ismét tanított orkesztikát és régi koreográfiákat újított fel. 1983-ban növendékeivel már vizsgálóadást is rendezett, sőt televíziós interjút is adott. Neki köszönhető, hogy az orkesztika túlélte a hatósági tilalom korszakát. (Nevesebb „újkori” tanítványai: Heltai Erzsébet, Osztrogonácz Ágnes, Tamás Erzsébet, Tatai Maria stb.)



Hézső István – Gara Márk AKIKET ELFELEDETEK a Brada család

Írásunkban egy olyan családot szeretnénk bemutatni, amelynek tagjai közel egy évszázadon át szolgálták a magyar táncművészet fejlődésének szent célját. Történetüket szeretnénk rekonstruálni, amely mára – valljuk be – teljesen a múlt homályába merült.

Hogy miként lehetséges ez? Sajnos Magyarországon könnyen. Az emlékezet szelektív és mi magyarok az elmúlt évtizedekben (nem csekély mértékben a politikai fordulatoknak köszönhetően) még feledékenyebbek lettünk. Aki nincs jelen a közéletben, aki nem veri a mellét és hangoztatja fontosságát, azt jószerével elfeledjük. Az pedig, aki „csak” tette a dolgát és már rég a föld alatt porladnak csontjai, még kevesebbre számíthat. Aki köztünk él, arra csak legyintünk, mondván, ő majd valakinek elmondja az életét, s egyszerre megérkezik váratlan halálhíre. Akkor aztán elindul a keseregés, bárcsak megkérdeztük volna ezt vagy azt. Hányan mentek el így a magyar táncművészet nagyjai vagy éppen „közkatonái” közül, akiknek emlékeire, tapasztalatára nem voltunk kíváncsiak?!

Emlékszem milyen izgalommal kérdezte Hézső István barátom, hogy „Te tudtad, hogy Brada Rózsi még él?“. Általános megdöbbenés fogadta a kérdést... Ebből a mondatból indult el ennek az összeállításnak ötlete. Az első, kettős portré alanya, Brada Rezső több mint 60, Ede közel 56 éve távozott az élők sorából. Az összeállításban megszólaló Brada Rózsi viszont ma is él, s csak kívánni tudjuk e lap hasábjain is, hogy minél tovább legyen velünk, jó egészségben!

Brada Ede

Az egyetemes balett-történetben számos táncos-dinasztiával találkozhatunk: a XVII., de különösen a XVIII. és XIX. században (tegyük hozzá: szerencséire) valóságos „családi maffiák” uralták az európai balett-színpadokat. A Vestris-család, a Viganók, a Taglionik mintha tudatosan, stratégiai alapon szóródtak volna szét, szerte Európában. Nálunk ez nem volt oly nagyon elterjedt jelenség: a Szöllőssy-nővérek, a Királyfy-család (akik az 1800-as évek közepén „kitáncorogtak” az USA-ba), kivételnek tekinthetők. A XX. század Magyarországn már egy apa-fiú reláció is táncos-generációs hagyománynak számít. Ilyen volt a Brada-család: Ede az apa, a fia, Rezső és az utóbbi második felesége Rózsi, akik így alkotnak egyfajta dinasztiát. Megengedőleg, ilyennek tekinthetők a Harangozók, az idősebb és ifjabb Gyula, vagy említsük a Lieszkovszki családot: Tibor és Aranka testvérek, (az utóbbi Nádas első felesége), vagy Tibor 'bácsi' második feleségét, báró Kemény Melindát és ifj. Lievszkovszki Melindát, aki ma már balett-pedagógus. De az idősebb Nagy Zoltán és tragikusan fiatalon elhunyt fia, ifjabb Nagy Zoltán, illetve Keveházi Gábor és leánya, Krisztina is e sorba tartoznak.

A most, itt publikált fotó-ritkaság pontosan egy ilyen, szűk táncosdinasztia alapítóját, az osztrákból magyarrá lett Brada Edét ábrázolja. Az 1879-ben, Bécsben született táncos 1895 és 1902 között a Bécsi Udvari Opera művésze. Tánctanulmányait, Voitus van Hamme, Hassreiter és Guerra növendékeként a társulat balettkiskolájában végezte. A Magyar Királyi Opera első szólótáncosának báró Wlassics Gyula kultuszminiszter szerződtette 1902-ben. 1903-ban újabb kinevezésben részesült: az Operaház balettkiskolájának tanára lett.

A társulatnak ebben az időben „hivatalosan” csak egy férfitáncosa volt, a sokat gúnyolt Enrico Pini (amúgy több olasz férfi is működött itt ideig-óráig). A fiatal, elegáns megjelenésű, még magabiztos Brada kezdetben nem tudhatta, hogy valóságos kalandra vállalkozott Budapestre való szerződésével. Az akkori repertoárban csak egy-két férfitáncosnak kellett – időnként – klasszikus alapú, színpadi szerepben közreműködnie. Brada így is az 1915-ig tartó Guerra-éra vezető szólistájává lett: Guerra távozását követően (1924-ig) magántáncosként működött, de 1921-től 1931-ig ő volt az Operaház kinevezett balettmestere is. Vajon mi lehet az oka, hogy a Brada-családot olyan mostohán kezelte-kezeli a magyar tánc történet? Ahol néhányszor szerepel a nevük (ami persze kikerülhetetlen) ott sem éppen hízelgő jelzőkkel látják el őket. Az akkori Operaházban egyetlen magyar balettmester sem működött. A Guerra-Brada párost egyszerűen el kellett fogadni, hiszen az övékhez fogható balett-szakértelemmel magyar akkor még nem rendelkezett.

Ami bennünket különösképpen érdekelhet, az alkotóvá való előlépése, Bartók Béla *A fából faragott királyfi*jának 1917-ben lezajlott, viharos ősbemutatója alkalmából. Ennek koreográfiáját ugyan Otto Zöbisch jegyzi, de annyira nehézkesen állt össze a produkció, hogy még Balázs Béla is beszállt a táncok elkészítésébe. Nem csoda, hogy a káoszban Brada saját maga koreografálta meg önmagának a Fabáb szerepét, amit tizenötöszőr táncolt el. A korabeli *Színházi Élet*ben megjelent fényképen Bradát látjuk szögletes pózban, vastag kesztyűvel: figuráján akár a Fokin-Nizsinszkij-féle *Petruska* hatását is érezhetjük.

A produkciót nem igazán segítette az operaházi muzikusok ellenséges attitűdje, amire jellemző, hogy egyikük például feltűnően kitzte a kottatartójára a szöveget: „Hangolmi teljesen fölösleges”, a zenekar pedig szándékosan hamisan játszotta Bartók művét, ezzel is szabotálva a bemutatót. Az ugyancsak a *Színházi Élet*ben megjelent fotó szerint Harmath Boriska a szerep félreértelmezéseként „az éj királynője”, míg valójában csak tündér, legalább is a librettó szerint. A közölt fotón a táncosnő egyébként hatalmas túll-szárnyakat visel, ami talán Loie Fuller hatását mutatja. Az amerikai művésznő